

יציאת מצרים כאירוע מכונן

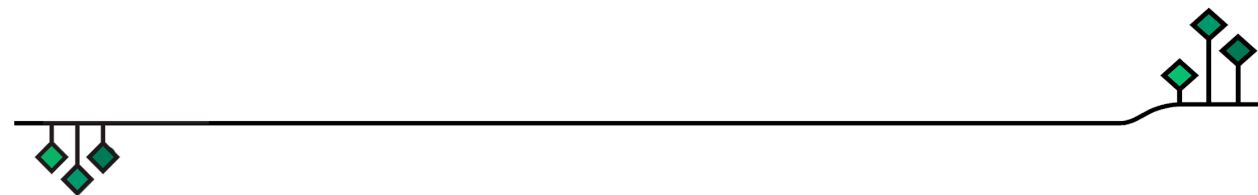
הר' ייץ גרינברג - ygreenberg@hadar.org

פרשת שמות תשפ"א

אם הרעיון המרכזי בספר בראשית הוא הברית, ספר שמות מתמקד במוטיב השני בגודלו שעובר כחוט השני לאורך ההיסטוריה והדת היהודית – המסע אל הגאולה. הוצאה לפועל של משימת הברית שיעדה הוא עולם של כבוד וחירות. בתחילת הספר, הישראלים כורעים תחת נטל העבדות וסובלים מרדיפה ורצח עם. בעזרת אלוהים, הם יוצאים למסע במדבר בדרך לבית ועצמאות עתידית בארץ כנען.

יציאת מצרים היא ליבת ההיסטוריה והדת היהודית. באירוע זה שוחררה קבוצה של עבדים מבני ישראל. כה מדוכאים וכנועים היו העבדים, עד שהם קיבלו ללא התרסה את שיעבודם ואפילו את הרצח השיטתי של ילדיהם. משה – שנקרא לדגל על ידי האלוהים, פונה לפרעה ומבקש שייתן ליהודים העבריים פסק זמן להקרבת קורבנות במדבר. ההתערבות האלוהית בתהליך ההיסטורי חושפת את הגילוי שיש לבני האדם זכות בסיסית לחירות. קיומה של השכינה שוללת טיעונים על היכולות האבסולוטיות של הכוח האנושי וחוזת עת שבה יחדל שימוש לרעה בכוח זה. בד בבד, הכוח של פרעה מתערער והבקשה לצאת לשלושה ימים של הפסקה הופכת לדרישה לחירות. היציאה ממצרים אינה הפוגה זמנית מחיי עבדות אלא מסע אל שחרור שאינו מוגבל בזמן.

מסלול היציאה ממצרים אינו רק מסע נדודים גיאוגרפי אל הארץ המובטחת, דרך שממה אינסופית ועל פני לאומים עוינים או מאיימים. הוא הרבה יותר מאומץ משום שהוא מסע פסיכולוגי מעבדות, פסיביות מופנמת ותחושת חוסר-ערך, אל חירות, בגרות וקבלת אחריות כבני חורין בוגרים.^[1] על בני ישראל לרכוש תחושת ערך

עצמי שאינו מתרכז ביחיד או מושג על חשבון אחרים. היעד האולטימטיבי – שאינו בהכרח מובן כבר מההתחלה, הוא הגעה לרמה מסוימת של אהבה עצמית, ומשם להרחיב את התחושה עד ל"נ]אהבת לרעך כמוך".^[2]

מסתבר שבני האדם שיצאו לחופשי היו שבורים מדי מבפנים, וכי העבדות השאירה אותם ילדים שלא התבגרו כראוי. רק הדור הבא שנולד לתוך מציאות מורכבת וגדל בה, ילדים להורים שעשו צעדים הססניים אל הבגרות – היה מסוגל להשיג רמת הבנה ואחריות שתאפשר לו לחיות חיים חופשיים על כל האתגרים הכרוכים בכך. רק לדורות מאוחרים יותר היה אומץ הלב הנחוץ כדי ליצור מולדת ולחתור לחברה אידיאלית.

סיפור יציאת מצרים לא נועד אך ורק כדי לצייר דיוקן של דור המדבר. הנביאים גרסו^[3] שקורותיהם של בני ישראל הם השלב הראשון – מקדמה אלוהית אם תרצו – במסע שהאנושות כולה עתידה לצאת אליו ביום מן הימים. זהו מודל, דפוס שילמדו ממנו כל האומות ויילכו בעקבותיו. יום יבוא שכל בני האדם ישתחררו מעבדות, מקיפוח רחב היקף או מאי-שוויון וניצול – המצב הכללי של האנושות בימים עברו – ויזכו להשיג את מלוא כבודם.

כל בני האדם ילמדו להיות חופשיים ולהתייחס זה אל זה כפי שיש לנהוג ביצורים שנבראו בצלם אלוהים. אלוהים, שייחד באהבה את עם ישראל והחל את תהליך היציאה לחירות, אוהב את כל בני האדם. גם הם ייצאו לחופשי, גם הם ימצאו מולדת שבה יחיו מכוח הזכות וכבודם לא יהיה תלוי ברצון הטוב או בגבולות הסיבולת של אחרים. 'יציאת מצרים' האחרונה, האוניברסלית, תעלה על קודמתה לאין שיעור.^[4] או אז, יהיה העולם כולו חופשי ממלחמה ודיכוי, מחולי מרפה ומעוני מרוצץ.^[5] המשיחיות הנבואית – ההבטחה שכל העולם יתקיים מתוך שחרור, היא ה'יציאת מצרים' של כלל האנושות, בה"א הידוע.

כששדה הראיה שלנו יתרחב לכדי תפיסת כלל האנושות, נבין שדימוי הנדודים משתרע על פני פרק זמן נרחב, אפילו עוד בטרם נוצרה האנושות. כך, סיפור המעשה המרכזי של היציאה לחירות כולל גם את בריאת העולם. החיים עצמם, שבסיסם באלוהים וקיומם על ידי השכינה, היו למעשה מסע מצורה בסיסית חד-תאית אל התופעה העשירה עוד יותר של חיים מורכבים וראויים. עם הופעת ההומו ספיינס, אדם עם קורטקס קדמי מפותח, נחשפה צורת חיים כה מפותחת וכה קרובה לדמות האל עד שהיא מסוגלת אפילו להבין תהליכים טבעיים ואת חוקי הטבע

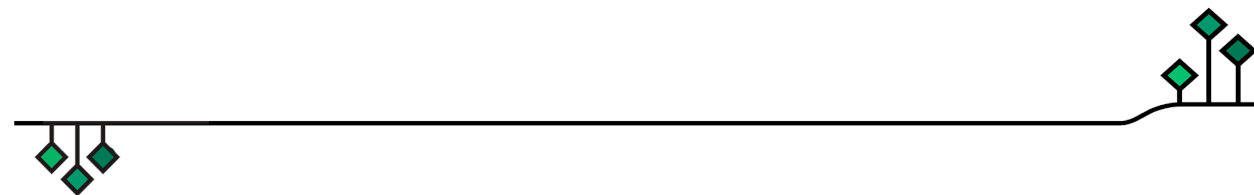

שאלוהים יוצק למציאות. או אז מגייס אלוהים בני אדם שייקחו חלק בתהליך האבולוציוני וינתבו אותו להשגת שלמותם של הטבע והחברה האנושית במסלול שיעדו הסופי הוא גן עדן עלי אדמות.

כמובן שתהליך זה, אשר נמצא עדיין בעיצומו, נפרש על פני עידן ועידנים. יתרה מכך, ההיסטוריה מלאה בעדויות הסותרות חזון זה. עבודת היא גרסה קיצונית למציאות שסבלו ממנה מרבית בני האדם בימים עברו. אין הבדל משמעותי בין דיכוי ישיר בעבר לקיפוח רחב ממדים בימינו. אם אבותינו העבדים ואמותינו השפחות הפנימו את שיעבודם ונחיתותם, קיימת סכנה שגם אנשים הסובלים היום מחיי עוני, רעב ומחלה פיתחו דפוסים דומים של קבלה ופסיביות. התורה והדת היהודית מתייחסות ליציאת מצרים לא כאירוע חד פעמי אלא כנורמה שעל פיה יש לחיות את החיים ולשפוט אותם. יציאת מצרים היא אירוע מכונן – אירוע שמהווה יריית פתיחה ומציב תמרורים בדרך של היהדות (והאנושות) אל הארץ המובטחת - יקום שלם שיצא לחירות והובא לרמת מושלמות.^[6]

מאז היציאה ממצרים החברה האנושית עברה דרך העת העתיקה, ימי הביניים, התקופה המודרנית וההווה הפוסט מודרניסטי. קל ללכת לאיבוד כשמתחלפים ומשתנים הקואורדינטות הגיאוגרפיות והקונצנזוס התרבותי. מהי הדרך הנכונה לחירות וכבוד? ביטחונם של אנשים מתערער כשהם שואלים את עצמם אילו ערכים נכונים וקבועים. התורה מציגה את היציאה ממצרים והנורמות שלה כדי שאנשים יוכלו להתייחס לנקודת הציון הזו כשהם ממפים את מעשיהם לאורך המסלול. היציאה ממצרים מתפקדת ככוכב צפון ממנו מודדים מרחק ומוודאים שהדרך נכונה.

הנורמות של יציאת מצרים התקבעו במסורת היהודית בהלכות ובמנהגים. פעולות מוסריות נרקמות על בסיס זיכרון של עבודת ודיכוי אך גם של הנפילות שנחוו בתהליך היציאה לחירות. ההלכות הללו כוללות איסור על 'לחיצת' גרים (שמות כ"ג, 9), הקפדה על יחס נאות כלפיהם והוראה לאהוב אותם כפי שאדם אוהב את עצמו (ויקרא י"ט, 33-34); חיים של צדק ומשפט ושימוש במאזני צדק ומידות צדק (י"ט, 35-36); עזרה לעניים ואיסור על גביית נשך וריבית מהם (כ"ה, 35-38); טיפול באלמנות, ביתומים ובצאצאי שבט לוי וציווי לשמוח במסגרת משפחתית (דברים ט"ז: 11-12); הותרת חלקת תבואה לאוכלוסיה מוחלשת - גרים, יתומים ואלמנות (כ"ד: 23-21).

כדי להבטיח שהיציאה לחירות והנורמות הללו יכתיבו את התנהגותנו, הפולחן היהודי מעוצב כך שאנו כל הזמן חיים מחדש את יציאת מצרים ומשחזרים אותה. כך, כל דור ודור חווה את מלוא עוצמת היציאה לחירות וחי לאור השלכותיה - אחת היא לאיזו תרבות הוא שייך.^[7]

ספר שמות פותח בטעימה ממרורי שיעבוד, רצח-עם ומצוקה. מדי שבוע יובילו אותנו פרשות השבוע בנפתולי המסלול שבמהלכו נשבר כוח האדון על העבד ומותר לערער על צדקת הדרך של המשטר המוסרי-תרבותי ומידת המוחלטות שלו. כך מביאה התורה את העבר אל ההווה כדי להנחות אותנו בדרכנו. סיפור יציאת מצרים מונע התקבעות של נורמות מקומיות, מהדק את האמונה ומשדרג את מעשינו לרמה שעומדת בסטנדרטים של יציאת מצרים' האולטימטיבית והנורמות המשיחיות של העתיד.

^[1] השוו למתואר בספר שמות ובספר במדבר.

^[2] ויקרא י"ט, 18.

^[3] בעיקר בספר ישעיהו ובייחוד בפרקים מ' - ס"ו.

^[4] השוו לישעיהו נ"ב, 11-12, ולירמיהו ט"ז, 14-15; כ"ג, 7-8.

^[5] שם, ובמיוחד בפרקים י"א, נ"ה, נ"ו, ס"ה.

^[6] על השלכות האתיות והטקסיות של היציאה ממצרים כתבתי בהרחבה בספרי הדרך היהודית: החיים וההיסטוריה במעגל החיים, פרק ב' "יהדות כדת של יציאה לחירות: פסח".

^[7] יציאת מצרים נוכחת בחיינו דרך קבע, בין היתר בזכות הטקסים והמנהגים של חג הפסח (סדר, מצה, הגדה) שבת, סוכות, תפילות חול ומועד ומנהגי חגים רבים.

